

NEMZETKÖZI TANULÓI TELJESÍTMÉNYMÉRÉSEK

- A magyar tanulói teljesítménymérési rendszer fontos elemei a nemzetközi teljesítménymérések:
  - az IEA által szervezett PIRLS és TIMSS, valamint
  - az OECD által szervezett PISA.
- Míg előbbiek kifejezetten pedagógiai ihletésű mérések, addig a PISA-projekt gazdasági megközelítésben alakult ki.
- Hazánk oktatási rendszerét illetően a két különböző megközelítésű vizsgálat fő üzenetei egy irányba mutatnak:
  - magas a gyengén teljesítő tanulók aránya;
  - az oktatási rendszer hátránykompenzáló képessége gyenge;
  - az iskolák nagy mértékben szelektívek.
- A nemzetközi teljesítménymérések eredményeinek oktatáspolitikai alkalmazásakor fontos azok helyi érvényességének átgondolása.
- Mindezt segítheti a hazai oktatáskutatói eredményekkel, adatokkal való összevetés, melyre az évente végzett Országos Kompetenciamérés adatai kiváló lehetőséget biztosítanak.

Jelen Infojegyzet célja a két legfontosabb nemzetközi tanulói teljesítménymérés, az IEA- és a PISA-vizsgálatok bemutatása. Az Infojegyzet kitér a mérések keletkezési hátterére, legújabb eredményeikre, valamint alkalmazási lehetőségeikre a magyar oktatáspolitikában.

A nemzetközi mérések háttere

A nemzetközi tanulói teljesítménymérések úttörője az **International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)** elnevezésű, **oktatási mérésekre szakosodott, nonprofit kutatótársaság**. A szervezet létrejöttét megalapozó 1958-as konferenciát az **UNESCO** hívta össze. A konferencia fókuszában az oktatás eredményessége állt, melyet a kor társadalmi és gazdasági kihívásai indokoltak: a II. világháborút követő népességnövekedés, az alap- és középfokú oktatási expanzió és a képzett munkaerő utáni növekvő igény ([Balázi et al., 2012](#)).

Az IEA megalakulása óta „**valódi pedagógiai ihletésű, a tanítás-tanulás segítését és az esélyegyenlőség növelését célzó innovatív**” kutatásokat végez ([Kádárné, 2015:10](#)). A kezdeti mérések a **résztevő országok tanterveinek metszetére épülő teszteken** alapultak ([Csapó, 2015a](#)).

Magyarország 1968 óta vesz részt az IEA felméréseiben, a jelenlegi magyar tanulói teljesítménymérési rendszer fontos eleme az IEA PIRLS és TIMSS vizsgálata ([Balázi et al., 2012](#)). Előbbi a negyedik osztályos tanulók szövegértését, utóbbi a negyedik és nyolcadik osztályosok matematikai és természettudományos képességeit méri (évfolyam-alapú mintavétel).

Az eredetileg **gazdaságkutatásra és –fejlesztésre szerveződött OECD** figyelmét az alábbi jelenségek és felismerések terelték az oktatás irányába ([Kádárné, 2015](#)):

- a '90-es években új politikai helyzet alakult ki Kelet-Európa elszigeteltségének megszűnése és az Európai Unió fokozatos bővítése által;
- az infokommunikációs technikák térnyerésével a gazdaság globalizálódott;
- a hagyományos ipari társadalmat felváltó társadalmi-gazdasági berendezkedésben a tudás vált a központi tényezővé;
- a demokrácia és a béke fenntartása érdekében szükségessé váltak a magasabb szintű általános állampolgári ismereteket.

Mindez a **PISA-mérések** elindítására sarkallta a szervezetet, az első adatfelvételre 2000-ben került sor. A méréssel az OECD célja, hogy

„adatokat nyerjen az országok emberi erőforrásokat fejlesztő, tudás-termelő képességeiről” (Csapó, 2015b:9). Az OECD alapelveként deklarálta, hogy a PISA-méréseknek **oktatáspolitikai szempontból relevánsnak**, ugyanakkor **tudományosan megalapozottnak** kell lenniük (Csapó, 2015a).

A PISA számos ponton különbözik az IEA méréseitől (Csapó, 2015a):

- A PISA indulásakor már mind az IEA által szerzett tapasztalatokra, mind a legújabb tudományos eredményekre – köztük a **kognitív pszichológia vívmányaira** – is tudott építeni. Utóbbiak közül kiemelendő a **tudás és a problémamegoldás új típusú szemlélete**, miszerint a tudás új környezetben való alkalmazásának képessége tekinthető alapértéknek.
- A PISA által **mért területek az olvasáskultúra, a matematikai műveltség és a természettudományos műveltség**, melyben tükröződik az írástudás fogalmának kiterjesztése ezekre a területekre.
- A PISA-méréseket egy **„elit klubban”**, a világ legfejlettebb országaiban **végzik**, míg az IEA mérésekben számos fejlődő ország is részt vesz.
- A PISA **életkor alapú mintavételt használ** (a 15 évesek körében végzik a méréseket). Ez a megközelítés új kérdések vizsgálatának is utat nyitott, pl. mérhetővé vált annak a hatása, hogy hány éves korban kezdik a gyerekek az iskolát.
- Az OECD évtizedek óta számos más társadalmi, gazdasági területen végez méréseket, így a PISA eredményeit egy komplex, részletes és alapos adatbázisban lehet elhelyezni. Ezáltal **jóval bonyolultabb összefüggések vizsgálata is lehetővé vált**.

A sajtóban megjelenő közvélekedés szerint a TIMSS és a PISA közti fő különbség, hogy míg az előbbi a tárgyi tudást, az utóbbi a tudás alkalmazásának képességét méri. Fontos tisztázni egyrészt, hogy a TIMSS által mért tantervközelbeli anyag tudása előfeltétele a PISA-feladatok sikeres megoldásának (168ora.hu, 2017). Másrészt, a TIMSS **nem kizárólag a lexikális tudás mechanikus visszaadásáról**

szól, alkalmazásorientált feladatokat is tartalmaz, melyek megoldásához a diákok kreativitása, problémamegoldó készsége is szükséges (magyarhirlap.hu, 2017).

Emellett fontos kiemelni, hogy **a mérések eltérő megközelítése teszi lehetővé az oktatási rendszer teljesítményének sokoldalú**, egymástól függetlenül gyűjtött adatok alapján történő **megítélését**, illetve a mélyelemzésekben az is látszik, hogy **az IEA és a PISA fő üzenetei egy irányba mutatnak** (Csapó, 2015b; 168ora.hu, 2017).

MAGYAR EREDMÉNYEK

Csapó és szerzőtársai (2014) átfogóan mutatják be a magyar iskolai teljesítmények alakulását, mind az IEA-, mind a PISA-mérések eredményeire alapozva. Eszerint a 2000 és 2012 közötti időszakban a magyar diákok olvasási képességei javultak, azonban a matematikai és a természettudományos teljesítményeket romló tendencia jellemezte. Ezekből a tárgyakból *„ma az általános iskola végén kevesebbet tudnak, mint 10–15 évvel ezelőtt a diákok”* (Csapó et al, 2014:133). A tanulmány további fontos megállapításai:

- **A magyar oktatási rendszer nem biztosít egyenlő esélyeket** a diákok számára, a tanulók teljesítményét nagyban befolyásolja a családi háttérük. (További részletekért lásd: Infojegyzet 2016/40.)
- **Az iskolákat nemzetközi összehasonlításban extrém mértékű szelekció jellemzi**, vagyis nem arányosan fogadják be az eltérő szocioökonómiai háttérű diákokat. Az iskolák között jelentősek a teljesítménykülönbségek.
- **2009 és 2012 között** a PISA-mérés mindhárom mérési területén **nőtt a gyengén teljesítők aránya**, tehát azon diákoké, akik nem rendelkeznek kielégítő készségekkel az olvasás, a matematika és a természettudományok terén. Azon Európai Unió céljától, hogy a gyengén teljesítők aránya 2020-ra egyik területen se érje el a 15 százalékot, Magyarország egyre távolabb kerül.

- Alacsony a reziliens tanulók aránya, vagyis azon diákoké, akik kedvezőtlen szocioökonómiai háttérük ellenére is jól teljesítenek. Míg az OECD-országokban átlagosan a tanulók 6,4 százaléka, addig hazánkban 4,1 százalékuk számít reziliensnek.

A legutóbbi PISA-vizsgálatból kiderül, hogy a magyar diákok teljesítménye matematikából stagnált, míg a szövegértés és a természettudományok terén romlott. Az [Oktatási Hivatal jelentése](#) (2016a) hangsúlyozza, hogy ez az összevetés csak korlátozottan értelmezhető, mivel **2015-ben a PISA-vizsgálat megújult** (elektronikussá vált a teszt és a természettudományi mérésbe újszerű feladatok kerültek). Ugyanakkor a mérés változásából fakadó tényezők kiküszöbölhetők, ha Magyarország OECD-országok közötti pozíciójának változását vizsgáljuk.

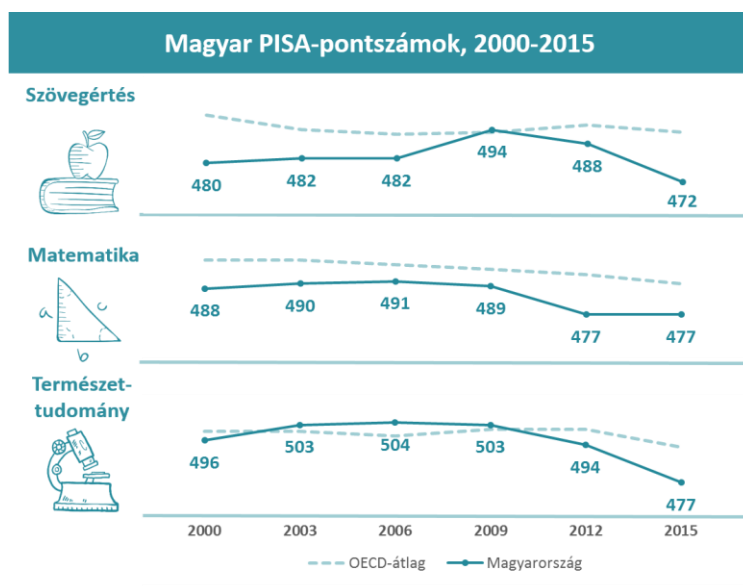
Míg 2006-ban és 2009-ben hazánk az OECD-tagországok közepmezőnyébe tartozott, 2015-ben már csak azok gyengébbik negyedében kapott helyet, miközben **az átlageredmények is jóval elmaradtak az OECD-átlagoktól**. A kiemelkedő képességű tanulók aránya sem éri el az OECD-átlagot, miközben a gyengén teljesítők aránya meghaladja azt. A matematika, a természettudományok és a szövegértés terén is gyengén teljesítőnek számít a magyar diákok negyede.

Azt, hogy nemzetközi összehasonlításban a családi háttér iskolai teljesítményre gyakorolt hatása erős, illetve hogy magas a lemaradó diákok aránya, a 2015-ös TIMSS-mérés is megerősíti. Az [Oktatási Hivatal tanulmánya](#) (2016b) továbbá felhívja a figyelmet, hogy:

- Az óvodában töltött idő pozitívan hat a diákok későbbi teljesítményére**, és ez a hatás Magyarországon erősebb, mint más európai országokban.
- A jelenlegi felső tagozatos oktatási gyakorlat oda vezet, hogy **8. évfolyam végére a lányok matematikai és természettudományos teljesítménye jelentősen elmarad a fiúkétól**. (További részletekért lásd: [Infojegyzet 2016/41.](#))

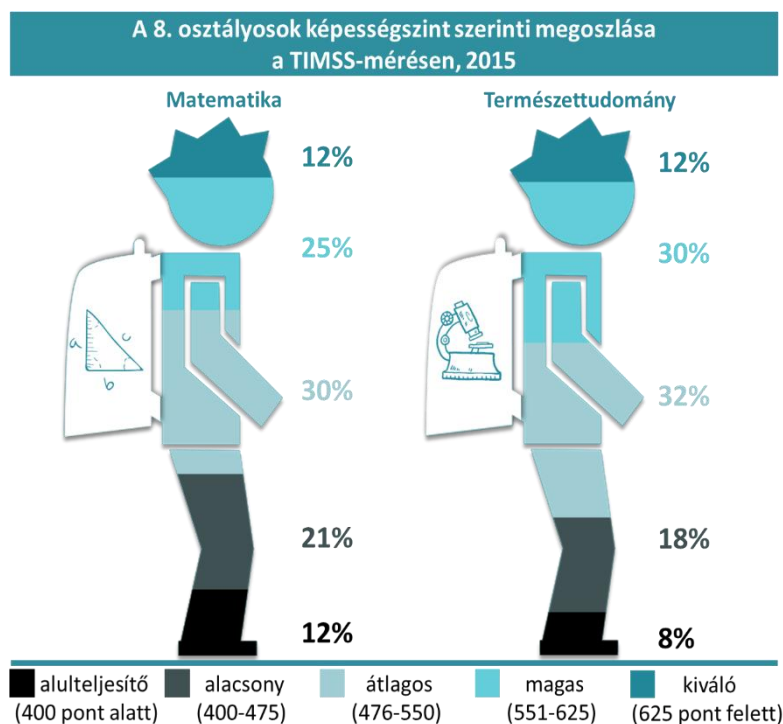
- A felmérésben részt vevő országokhoz képest **a magyar pedagógustársadalom jóval idősebb**. Továbbá a magyar pedagógusok kisebb arányban vesznek részt továbbképzéseknek, mint a nemzetközi átlag.

1. ábra

Forrás: Infoszolg/OECD [PISA-jelentések](#); piktogram: [Flaticon](#).

2. ábra

Forrás: Infoszolg/ [Oktatási Hivatal](#) (2016b); piktogram: [Flaticon](#).

**AZ EREDMÉNYEK ALKALMAZHATÓSÁGA
A HAZAI OKTATÁSPOLITIKÁBAN**

A nemzetközi teljesítménymérések bírálóinak egyik kifogása, hogy azok eredményei a mérőeszközök **helyi érvényességének átgondolása nélkül**, a kellő kritikusságot mellőzve **kerülnek felhasználásra**. Így pedig nem a megfelelő irányba terelik a nemzeti oktatáspolitikákat és **uniformizálják a tanulás kívánatos végeredményéről** különféle történelmi, kulturális, társadalmi kontextusban **kialakult, eredetileg sokszínű koncepciókat** (Ursin, 2015).

A nemzetközi mérések akkor hasznosulhatnak igazán, ha az adatokon a sajátos, nemzeti szempontokat kiemelő másodelemzéseket is végeznek, valamint ha egyéb adatbázisokkal is összevetik a kapott eredményeket (Lannert, 2015). **Magyarországon csak kevés számú mélyelemzés és másodelemzés készül** (Kádárné, 2015), **ugyanakkor hazánk kiemelkedő** abból a szempontból, hogy **évente megrendezi az Országos Kompetenciamérést (OKM)**, ami teljes körűen és a PISA-méréssel kompatibilisen méri fel a tanulók teljesítményét (Lannert, 2015). Az OKM a hatodik,

nyolcadik és tizedik osztályos tanulók szövegértési és matematikai készségeit vizsgálja.

Az OKM célja, **hogy az iskolák számára egy külső, objektív és nyilvános képet adjon a teljesítményükről**, ami lehetővé teszi a más intézményekkel való összehasonlítást is. E cél megvalósulása **azonban sokszor korlátokba ütközik**. **Az iskoláknak nincs elegendő kapacitása és szakértelme** az adatok mélyebb megismeréséhez és a konzekvenciák levonásához, annak ellenére sem, hogy minden iskolában van legalább egy pedagógus, aki szakszerű értékelést tud adni az OKM adatairól. Továbbá kevés az olyan oktatáskutatás, ami erre a gazdag adatforrásra épülne (hvg.hu, 2016).

Az ilyen jellegű kutatások egyike azonban fontos megállapításra jutott, amikor arra kereste a választ, hogy **miért gyenge a magyar oktatási rendszer hátránykompenzáló képessége**. Eszerint **a pedagógusok hajlamosak a beskatulyázásra, a hátrányos helyzetű tanulók alulértékelésére, ami önbeteljesítő jóslatként működve a későbbi teljesítményre is negatív hat** (ún. **Gólem hatás**) (Lannert, 2015).

Források:

- Balázi Ildikó et al.: A PIRLS és TIMSS 2011 tartalmi és technikai jellemzői – [Oktatási Hivatal, 2012](#).
- Csapó Benő et al.: [Az iskolai teljesítmények alakulása Magyarországon nemzetközi összehasonlításban](#). In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): [Társadalmi Riport 2014](#) – TÁRKI, Budapest, 2014.
- Kozma Tamás – Pusztai Gabriella (szerk.): PISA – Kritika és védelem – [Educatio folyóirat 2015/II](#)
  - Kádárné Fülöp Judit: Nemzetközi tudásszintmérés – hazai oktatáspolitikai. pp. 9–17.
  - Lannert Judit: A PISA adatok használata és értelmezése. pp. 18–28.
  - Csapó Benő: A PISA hatása a neveléstudomány fejlődésére. pp. 29–38.
  - Jani Ursin: A nemzetközi összehasonlító mérés, mint politikai eszköz – Kritikai megközelítés. pp. 64–70.
- Csapó Benő: A magyar közoktatás problémái az adatok tükrében – [Iskolakultúra 25 \(7-8\), 2015](#), pp. 4-17.
- Ostorics László et al.: PISA 2015 Összefoglaló jelentés – [Oktatási Hivatal, 2016a](#).
- Szalay Balázs et al.: TIMSS 2015 Összefoglaló jelentés – [Oktatási Hivatal, 2016b](#).